

GONDOLATOK ARANY TOLDIJÁNAK SZEREPLŐIRŐL*

Dr. PÁSZTOR EMIL

Egyik legkiválóbb Arany-kutatónk, Lehr Albert (1844—1924) Arany János közismert elbeszélő költeményének, a Toldinak „személyeit” így csoportosította:

„»Toldi« főhőse Miklós; őt sohasem tévesztjük szem elől; általa, vele, érte, miatta vagy ellene történik, rá vonatkozik minden; érdeklődésünk és részvételünk iránta egy pillanatig sem csökken; érte aggódunk, őt féltjük, vele búsulunk, vele örülünk, s szívünk szerint óhajtjuk, hogy boldoguljon, s igaz öröm hatja át lelkünket, midőn célt ér. »Toldi« fontosabb mellékhősei — folytatja Lehr — háromfélék:

1. Akik Miklóst határozottan gátolják céljában: György, a cseh vitéz.
2. Akik határozottan elősegítik: Laczfi és serege, az özvegy, Lajos király.
3. Akik gátolják is, elő is segítik: Toldiné és Bence.” [1]

Nem helyeselhetjük, hogy e hármas csoportosítás a főszereplőnek akaratlan vagy véletlen segítségét is *határozott elősegítésnek* tekinti, másrészt pedig nem tesz különbséget *gátlás* és *késleltetés* között. Lehr Albertnek ez a — szerintem kissé erőszakolt — csoportosítása Toldi Lőrincné személyét némileg tévesen világítja meg, sőt Bence, Laczfi és az özvegyasszony szerepének ilyen merev meghatározása is vitára készíti a mai olvasót.

Igaz-e, hogy Toldiné „gátolja is” fiát a cselekmény folyamán? A költeményben semmi nyomát sem találni ennek! Arany művében egyetlen szó sincs arról, hogy az édesanya otthon akarná marasztalni Miklóst, vagy bármivel is gátolná céljának elérésében. Bár szereti a maga körében látni kisebbik fiát, másrészt fáj neki, hogy ezt bátyja, György méltatlanul háttérbe szorítja. Mondja is Toldiné a Budáról látogatóba hazaérkezett Györgynek, aki „nagy úr volt” (II, 6), hogy „szénát hord szegényke künn a béresekkal” (II, 7). Együtt érez jó és tehetséges fiával, sajnálja Miklóst, aki jobb sorsot érdemelne. Mégis gátolná ezt a

* Arany János születésének 150. s a Toldi megjelenésének 120. évfordulója alkalmából közöljük ezt a tanulmányt.

fiút érvényesülésének útján? Arany költeményében csak féltő aggodalmáról és szerető gondoskodásáról olvashatunk.

Miután Miklós — György miatt — gyilkosságba esik, és „bujdosik az éren”, bujdosik a „nádon” (IV, 2), a költő így jellemzi helyzetét:

Szörnyen hányt a hab a jövőnek tervén:
Merre menjen? mihez fogjon? uramfia!
Nincsen hő lelkének hová fordulnia.
Mert elmenne könnyen, el is bujdokolna,
Ha az édesanyja előtte nem volna:
Jaj, de majd ha róla hírt nem hallanának,
Megrepedne szíve az édesanyjának. (IV, 7)

Amint e sorokból kivehető, Toldinének csak az repesztené meg a szívét, ha jó cél nélkül menne el a fia, és ha róla sokáig „hírt nem hallanának”.

Miklós ugyanúgy ragaszkodik az édesanyjához, mint ez őhozzá:

Magát jobban-jobban a nádasba fúrta:
De mintha kötéllel vonták volna hátul,
Nem birt[2] elszakadni az édesanyjátul.
Vissza-visszanézett: hej, pedig mi haszna?
Egy teremtés sincs ott, akit megláthatna,
Mégis visszanézett, sőt meg is fordulva,
Búcsut venni indult egy kis idő múlva. (V, 2)

Édesanyját az éji titkos búcsúlátogatás alkalmával megnyugtatja, ő sohasem lesz gyilkosa Györgynek, s anyját sem hagyja el véglegesen:

Nem azért megyek el, hogy vissza ne jöjek;
Hiszem a teremőt, még addig nem öl meg. (VI, 14)

Ezekben a szavakban benne van a hallgatólagos ígéret: Miklós vigyázni fog magára. Hogy édesanyja ne aggódjék érte fölöslegesen, ismerteti vele határozott célját, terveit:

„Nagy erőt érezek mind a két karomban,
Nem vesztegetem azt szérún és malomban;
Édesapámnak is hallám vitézségét:
Hát csak én gyaláznám meg a nemzetségét?
Feimegyek Budára bajnok katonának,
Mutatok valamit ottan a királynak,
Olyat, ami nem lesz bátyám szégyenére... (VI, 15)

Nem is próbálja Toldiné lebeszélni a fiát nagy terveiről, hiszen belátja, hogy Miklósnak nem lehet maradása otthon György miatt, és hogy a gyilkosság bűnét is jóvá akarja tenni.

Fáj Toldi Lőrincnének, hogy most egy időre el kell válnia fiától, de egyúttal öröm is anyai szívének, hogy a tehetséges fiú többé nem vesztegeti az erejét „szérún és malomban”. György „a királyfi mellett nőtt fel” (I, 7), azóta is a királyi udvarban él, megérti hát Toldiné, hogy Miklóst sem elégíti ki az a sors, melyet a bátyja szánt neki. Miért ma-

radna Miklós egész életére „béresek között is... cudar csihésnek” (II, 12)?

A kutyák zaja miatt nem folytathatják a beszélgetést, történetünk főhősének menekülnie kell a Toldi-házból. Édesanyja ájultan hanyatlik „a megvetett ágyra”, de nyilvánvaló, hogy nem Miklós szavai vették el az erejét, hanem György gonoszsága, aki most szolgálival együtt másodszor is „embervadászatra” indul testvéröccse, e jó fiú ellen: meg-
hiúsítani szép és nagyszerű terveit.

Az édesanyjától hirtelen elszakadt fiú most úgy érzi, hogy neki „az ég alatt már senkije sincsen” (VII, 1). Amikor aztán — néhány nap múlva — a pesti temető szélén álmából lódobogás ébreszti föl, és megismeri a lóhátasban az öreg Bencét, „nagy szerencse” kiáltásával fogadja (X, 2). Az öreg szolgát először a nagyfalusi nádasba küldte utána Toldiné, most meg Pest-Budára. Miklós látja, hogy csak nincs magára hagyva a világban. „A tisztos szolga” hazulról csupa jó hírt hozott, és „kis gazdája” egyre bizakodóbban ítéli meg saját helyzetét: el tudott menekülni üldözői elől, s édesanyjának sem történt semmi baja. Hogy Toldinét valamennyire sikerült megnyugtattania fentebb idézett szavaival, azt a következő sorok mutatják:

...értésül adta Bence a fiúnak,
Magát anyja miatt sose adja búnak,
György sem háborítja, odahagyta másnap,
Nem is repeszté meg szívét a nagy bánat... (X, 6)

Toldiné nem azt üzente fiának, hogy — mivel György már nincs otthon — térjen vissza Nagyfaluba, hanem hogy inkább ő keresi majd föl kisebbik fiát:

Csak látni szeretné Miklóst minden áron,
És ha feltalálja széles e világon,
Fölkeresi, bizony-bizonnyal ígérte,
Ha ötven mérföldet kell is menni érte. (X, 6)

Talán arra is gondol a jó édesanya, hogy ő maga is megpróbál szólni a királynak Miklós érdekében, hiszen Lajos király — még mint gyermek — bizonyára ismerte a fiú apját, az ő néhai férjét, vagy legalább hallhatott róla, mivel György épp Lajos mellett: „a királyfi mellett nőtt fel, mint barátja” (I, 7). Miklós bezzeg sokat hallott kisebb korában apjának vitézségéről: Bence gyakran mesélt róla esti tengerimorzsolás közben. Toldiné most addig is, míg talán beszélhet a királlyal, előreküldte „a tisztos szolgát”, hogy mindenben legyen segítségére Miklósnak. A cipóban küldött száz arany is a fiú terveinek megértéséről és (legalább hallgatólagos) támogatásáról tanúskodik.

Miklós — hogy a veszélyekről elterelje anyjának figyelmét — a búcsúzaskor nem beszélt neki bajvívásról, csak ennyit mondott: „Felmegyek Budára bajnok katonának, Mutatok *valamit* ottan a királynak” (VI, 15). Pedig nyilvánvaló, hogy valami veszélyes vállalkozás forgott már akkor is az eszében, ugyanis nem sokkal előbb így beszélt Bencé-

hez, amikor ez fölkereste a nádasban: „Tán veszett nevemet is lemossa vérem” (IV, 15).

Az édesanya hitt abban, hogy bár „gyászba borult mostan csil-laga fiának” (IV, 21), fog még jó hírt hallani „elveszett gyermekéről”. A cseh bajnok legyőzése után Toldi Lőrincné is ott van a Miklóst ünneplők között. Arany János bizonyára saját édesanyjára emlékezett, azért tudta oly megragadóan szavakba önteni ezt az újabb, boldog találkozásukat:

Anyját látja [Miklós] jőni a korlátok felől.
Elfelejtett mindent és futott elébe,
Kímélve szorítá páncélos ölébe,
Nem szólott egyik sem, nem sírt, nem nevetett,
Csak az öreg Bence rítt a hátok megett. (XII, 16)

Az, hogy Toldiné igazában sohasem ellenezte „a daliás gyermek” vitézi terveit, kitűnik talán a folytatásból is:

Végre a nagy öröm, mely szívöket nyomta,
Mint a terhes fölleg, mérgét kiontotta,
Szemökből a zápor bőségesen hullott,
Akkor könnyült szívvel Toldiné így szólott:
„Lelkemtől lelkezett gyönyörű magzatom,
Csakhogy szép orcádat még egyszer láthatom;
Be szép vagy! be nagyon illel leventének!
Isten sem teremtet tégedet egyébnek.” (XII, 17)

Ilyen boldogságra vágyott ő a fiával mindig, miért akadályozta volna hát Miklóst, hogy bajnok legyen belőle? Ez a fiú nem a királyfi mellett, hanem őmellette nőtt fel, Toldiné jobban ismerte és jobbnak ismerte meg e kisebbik fiát, mint a mindkettőjüktől lélekben is távol szakadt Györgyöt; így tehát tudhatta Miklósról előre, hogy nem feled-kezik meg anyjáról akkor sem, ha a király vitézei közé emelkedik. Miklós valóban meg is nyugtatja mindjárt, hogy ezután is együtt ma-radhatnak, sőt az anyai szív másik sebére (elsőszülött fiával, Györggyel kapcsolatban) is megpróbál orvosságot adni ez a jó fiú a megbocsátás-nak s a jó testvériség reményének kifejezésével:

Mármost Toldi Györggyel lakhelyet cserélünk,
Ő Nagyfaluba megy, mi pedig itt élünk:
Valaha tán ő is hozzám édesedik... (XII, 18)

Toldi Lőrincné az egész történet folyamán csak egyetlenegy dolog-ban *gátolta* kisebbik fiát: mikor György arcul csapta Miklóst, és ez elég-tételt akart venni magának a sértésért, édesanyjuk sikoltva futott kö-zējük. Ahogy a költő írja:

Testével takarja Györgyöt és úgy védi,
Pedig nem is Györgyöt, hanem Miklóst félti. (II, 15)

Lehr Albert ezt igen helyesen úgy magyarázza, hogy az anya „a gyilkosság bűnétől” félti Miklóst. [3] De — tehetjük hozzá — evvel a közbelépéssel igazában nem gátolja, hanem segíti főhősünket, hiszen ha

ez most nagy felindulásában megölné a bátyját, akkor sohasem lehetne belőle vitéz.

Látjuk tehát az elmondottakból, hogy Toldiné nem gátolja, csak segíti Miklóst, épp úgy, mint a király.

Egyedül Bencére érvényes az, hogy gátolja is, segíti is a főszereplőt, de céljának elérésében ő sem akadályozza, legfőljebb késlelteti.

Bence a nádasban való beszélgetésig csakugyan ellene van Miklós elmenetelének. De vajon miért? Mert úgy látja, hogy ezt a fiút most nem a józan esze, hanem elkeseredése vezeti. Emlékezzünk csak rá, hogy így beszél neki Miklós:

„Ami volt, az nincs már: ami jó volt, elmúlt;
Más pennával írnak; sorsom balra fordult;
Gyilkosságba estem, lettem bujdosóvá,
Hej, ki tudja, mikor leszek bele jóvá? (IV, 15)

— És vért emleget: „Tán veszett nevemet is lemossa vérem” (IV, 15).

Az öreg Bence csak hallgatja az elkeseredett fiú fájdalmas méltatlankodását:

„Nem születtem arra, érzem ezt magamban,
Hogy itt békamódra káka között lakjam;
Nem is teremtoztem béresnek, villásnak,
Hogy petrencét hordjak akárki fiának. (IV, 16)

Toldi fejében még csak most alakulnak a tervek, hogy „merre menjen? mihez fogjon?” — gondolataiból, még nem kész terveiből nem is árul el semmit „a hú szolgának”. Így ez joggal félti őt meggondolatlan tettektől, esztelen, véres vállalkozásoktól. De mire is gondolhatna, amikor Miklós így végzi beszédét:

Már csak arra várok, hogy bealkonyodjék,
A világ mezőre haza takarodjék,
És akkor nyakamba veszem az országot,
Szél sem hoz felétek énrolam ujságot.” (IV, 16)

Ezt a jó fiút nem hagyja nyugodni lelkiismerete a gyilkosság miatt: bármennyire akaratlanul ölte is meg a nagy kővel az őt bosszantó szolgák egyikét, mégiscsak ő okozta György szolgájának (vitézének) halálát. Szörnyen bántja Miklóst az is, hogy Budáról hazatért bátyja testvéri szavak helyett oly csúnyán rátámadt, sőt gyilkosságba kergette. Úgy érzi, összeesküdött ellene minden: ama nevezetes nap délelőttjén Laczfi és vitézei nézték és szólították parasztnak, délben a bátyja mutatta meg, hogy „vesztené, ha tudná, egy vizes kanálba” (II, 12), délután pedig György és boros fejű vitézei bosszantották „vastag tréfával”, majd a tragikus haláleset után nagyon is komoly „embervadászat” formájában. Arra sem volt lehetősége, hogy édesanyjával beszéljen, tőle búcsút vegyen, s azóta itt „békamódra káka között lakik”.

Bence, akit Toldiné küldött Miklós fölkeresésére, csak három nappal a „futás” után találta meg a jól rejtőző fiút, mikor már harmadnapja

kereste a „kiszáradt nagy nádasban” és a „tenger réten”. Az öreg Bence együtt érez kis gazdájával, igaz szívből szánja őt, de félti is, hátha a vesztébe rohan, amikor bujdosni megy. A bujdosásról akarja lebeszélni:

Szánta kis gazdáját, hogy bujdosni mégyen,
Hallgatott sokáig s majd elfakadt sírva,
Bocskorán körmével keresztet írva.
Végre megszólamlott s nagyon szépen kérte,
Ne nehezteljen meg Miklós gazda érte:
De ő ezt a dolgot bolondságnak tartja,
Hogy fejét ily rögtön bujdosásnak adja. (IV, 17)

Csillapítja, marasztalja „Miklós gazdát”: ha György visszamegy Budára, akkor Miklós is hazatérhet. Nyilván úgy véli, hogy otthon, szerető édesanyja körében mégiscsak kevesebb veszély leselkedik erre az indulatos fiúra, mint ha elbujdosik hazulról. Utal arra, hogy otthon Miklós a gazda. Noha Bence talán nem tud a Laczfival és hadával kapcsolatos sérelemről, az nyilván neki is fülébe jutott, hogy „György úr” szerint öccse „parasztnek is rossz” (II, 11). Ez, amikor Laczfi őt parasztnak szólította, arra gondolt:

„Hát ki volna úr más széles e határban?
Toldi György talán, a rókaelkü bátya,
Ki Lajos királynál fenn a tányért váltja? (I, 9)

Most Bence beszél arról — mintegy kárpótolni akarva Miklóst az előbb említett bántásokért —, hogy három-négy nap múlva minden jóra fordulhat:

„Látod jó kis gazdám: György úr nemsokára,
Három-négy nap múlva, visszamegy Budára:
Akkor, ami elmúlt, feledségbe mégyen,
Kiskirály leszesz te az egész vidéken. (IV, 18)

Tehát: György csak „úr”, messze, Budán, öccse azonban több ennél (legalábbis Bence szerint), mert otthon ő az igazi „gazda”. A *jó kis gazdám* személyragja (-m) sőt itt a két jelző is az öreg Bence és „egész Nagyfalu” megbecsülését, ragaszkodását fejezi ki Miklós iránt; *György úr* (kedveskedő jelzők és személyrag nélkül!) viszont csak hadd menjen vissza Budára. Igen jellemző az is, hogy Bence nem említi Györgynek a királlyal vagy a királyi udvarral való kapcsolatát, Miklósról ellenben azt mondja, hogy „kiskirály” lesz „az egész vidéken”.

De csak avval tudja kijózanítani a hű szolga ezt a nagyon elkeseredett fiút, hogy sok mindennek felsorolása után „jó édesanyjára” is figyelmezteti. Amit ekkor üzen — most már lehiggadtan — Miklós az édesanyjának, az Bencét is megnyugtatta valamennyire, és kis gazdájának — ha nem is a terveit, de legalább józan szándékait látva — nem tesz több ellenvetést. Azzal a jó hírrel indulhat haza az öreg szolga, hogy Miklós nem „bujdosni mégyen”, Toldiné csak „egykorig nem látja” (IV, 21), és vigyázni fog magára ez az indulatos fiú, „nem hal meg” (IV, 22), sőt egyszer olyan hírt kap majd róla édesanyja, mely megörvendteteti a szívét-lelkét.

Látjuk hát, hogy józanító szavaival az öreg Bence nem gátolta a fiút céljának elérésében, csak segítette, hiszen egyengette útját a boldogabb jövő felé, amikor majd ő, Bence is örömeiben „ríhat” (XII, 16).

Érdekes, hogy Lehr Albert, a Toldi egyéni szereplőiről szólva, Laczfit nem magában, hanem vitézeivel együtt említi („Laczfi és serege”). Bizonyára ő is úgy látta, hogy Laczfi *maga* nemigen segítette Miklóst a célja felé. Laczfi nádornak csak ennyi szava volt főhősünkhöz:

„Hé, paraszt! melyik út megyen itt Budára?” (I, 9)

Toldi az egész első énekben senkihez sem szól (Arany valószínűleg készakarva szerkeszti így ezt az éneket!), ő csak lát, hall, érez, gondol, és a „szörnyű vendégdallal” mintha saját magának is mutatná az utat Buda felé:

Hosszan, egyenesen tartja félkezével,
Mutatván az utat, hol Budára tér el,
S mintha vassá volna karja, maga válva,
Még csak meg se rezzen a kinyújtott szálfá. (I, 10)

Laczfi „elámul rajta mind egész hadával”, sőt vitézeihez fordulva elismeri, hogy „ember ez magáért” (I, 11). Jelentős ez az elismerés, mégsem állíthatjuk, hogy a nádor aktívan elősegítené Miklós ügyét.

Laczfi vitézeiről sem mondhatjuk, hogy a főhóst „határozottan elősegítik”. Arany János így ír róluk:

Elvonul a hadnép hosszú tömött sorban,
Toldiról beszélnek az egész táborban;
Mindenik mond neki nyájasat vagy szépet,
Mindenik derít rá egy mosolygó képet;
Egyik így szól: „Bajtárs! mert nem jössz csatára?
Ily legénynek, mint te, ott van ám nagy ára.”
Másik szánva mondja: „Szép öcsém, be nagy kár,
Hogy apád paraszt volt s te is az maradtál.” (I, 13)

Toldi a tábor elvonulta után búsan ballag hazafelé.

Laczfi és emberei, jóllehet erősen hatnak Miklósról, tevélegesen nem segítik elő sorsának jobbra fordulását. És nem ők mint szereplő személyek irányítják Buda felé főhősünk gondolatait, hanem a velük való találkozás. Lehr maga is megjegyzi, hogy „a Laczfiékka¹ való találkozás, mint esemény, csak azért indítja Miklóst arra, hogy cselekedjék, azaz lépést tegyen célja felé, mert már megvolt benne a vitézi élet utáni vágy”. [4]

Egyébként a sereg nem is tartozik az egyéni szereplők közé, sőt az „egyik” és a „másik” vitéz, aki az előbb idézett részben Miklóst megszólítja, sem okvetlenül két személyt, inkább két csoportot jelent Aranynál: csak eszközök neki a seregben Miklósról alkotott két vélemény megformálására. Itt jegyzem meg, hogy a tizedik énekben a kocsmáros és a cimbalmos viszont igazi egyéni szereplők, bár Lehr Albert — mint epizód szereplőket — nem osztja be őket egyik csoportba sem.

Végül szólni kell még a névtelen özvegyasszonyról, aki oly keservesen siratta két fiát a pesti temetőben. Miklós megtudja a gyászos özvegytől — „mert özvegy volt nyilván” (VII, 6) —, hogy a két vitézt előző nap ölte meg a cseh bajnok párbajban. Mivel segíti ez az özvegyasszony főhősünket? Aktív módon semmivel, hiszen — ami mély gyászában természetesen is — annyira el van foglalva a maga bajával, hogy Miklós ismételt kérdéseire is alig bír felelni, állandó zokogással küzdve.

Az asszony nem tulajdonít jelentőséget főszereplőnk azon szavainak, melyekben hősünk a bosszúállásról beszél, hisz ezeket az özvegy egyszerű udvarias szólamnak is vélheti, a szóra bírás eszközének. Idézem Aranyt:

Toldi pedig monda: „Ne sírjon kegyelmed,
Csak nem támad már fel a két vitéz gyermek;
De ne legyen nekem az Isten Istenem,
Ha bosszút nem állok érettök a csehen.
Hanem kérem szépen (s látja, nem hiában),
Monája el a dolgot isten-igazában;
Özvegy édesanyám van nekem is otthon,
Tudom én sajnálni a jó özvegyasszonyt.” (VII. 10)

Nem kérdezi meg az özvegy, miért kíváncsi Toldi a két halott fiú történetére, de elmond róluk és a szigeti bajvivásról mindent, ami hősünket érdekelheti: jólesik az asszonynak, hogy kipanaszzkodhatja magát valakinek, jólesik neki, hogy legalább emlegetheti két elveszett gyermekét. Miklósról magáról, hogy honnan jött, mi járatban van itt, nem esik szó köztük, másként az özvegy talán felajánlaná neki a két fiú „fegyverét, páncélját”. Ez a lehetőség Miklósnak is csak később, már bent Pesten jut eszébe. Most ennek „a síró gyászos asszonynak” nem akar ő is panaszkodni, terveit sem közli vele.

Így megértve Miklós a bajnok mivoltát,
Tovább az asszonnyal nem közölte dolgát,
Hanem köszönt s indult Pestnek városába,
Menet nagy dolgokat forgatván magába”. (VII, 13)

Azt mondhatnánk: nem maga az özvegy segíti hát főhősünket, csupán a vele való beszélgetés, melynek révén Toldi viszi célja felé saját magát. Így nem érthetünk egyet Lehr Alberttel, aki szerint az özvegy is a hősünket „határozottan elősegítők” csoportjába tartozik.

Ha Miklós céljainak ilyen öntudatlan előmozdítását is *segítésnek* fogjuk fel, akkor Györgyről meg a cseh bajnokról is könnyen az derül ki, hogy ők sem csak gátolják, hanem segítik is történetünk hősét, hiszen negatív értékű szavaikkal és tetteikkel — akaratuk ellenére — nagy tettekre indítják. Gondoljunk csak arra, amikor György korholja öccsét, hogy „nem válik belőle semmi, csak nagy léha” (II, 11)! Ezért szerintem az akaratlan vagy véletlen segítséget, illetőleg gátlást nem helyes figyelembe venni a szereplők jellemzésében és csoportosításában.

Sajnálatos, hogy Lehr Albert fentebb idézett és részben téves csoportosítását a Toldi szereplőiről sokáig az újabb tankönyvek is átvették. Például a „Magyar irodalmi olvasókönyv az általános iskolák VI. osztálya számára” 1961-ben megjelent, harmadik kiadásában ezt olvassuk:

- „A mű főhőse: Toldi Miklós.
A főhőst célja elérésében
a) segítik: Laczfi, az özvegy, Lajos király,
b) gátolják: György, a cseh bajnok,
c) gátolják, segítik: Toldiné, Bence.” [5]

Ez a felsorolás, illetőleg csoportosítás csupán annyiban tér el a Lehr Albertétől, hogy „Laczfi és serege” helyett itt csak „Laczfi” szerepel, így azonban a hiba is nyilvánvalóbb, mert Laczfi egymagában — vitézei nélkül — semmiképpen sem sorolható a Miklóst segítők közé.

Csak helyeselhetjük, hogy a legújabb, a jelenleg használatos általános iskolai tankönyv elhagyta a Toldi mellékszereplőinek Lehr Albert-féle csoportosítását. Igaz, egyáltalán nem is csoportosítja őket. Ezt a feladatot a tankönyv a tanulókra bízta, a következő, leegyszerűsített formában:

„A költemény főszereplőjét (Miklóst) a mellékszereplők vagy támogatják, vagy gátolják célja elérésében. Csoportosítsátok a mellékszereplőket aszerint:

- a) kik segítik Miklóst küzdelmében;
b) kik gátolják!” [6]

Arany Toldijának egyéni szereplőit talán leghelyesebb volna a következőképpen csoportosítani:

1. A főszereplő: Toldi Miklós.
2. a) a főszereplővel együtt éreznek, segítik őt: Toldi Lőrincné, Bence és Lajos király;
b) a főszereplővel szemben állnak: Toldi György és a cseh Mikola;
c) a főszereplő sorsa szempontjából több-kevésbé közömbösek: Laczfi nádor, az özvegyasszony, a kocsmáros és a cimbalmos.

J E G Y Z E T E K

- [1] Toldi. Költői elbeszélés. Írta Arany János. Magyarázta Lehr Albert tanár. Tizennegyedik kiadás. Franklin Társulat, é. n. 40. lap.
[2] A Toldi-idézeteket a kritikai kiadás (Arany János összes művei. II. kötet. Sajtó alá rendezte Voinovich Géza. Akadémiai Kiadó, 1952.) szövege, illetve helyesírása szerint közlöm. P. E.
[3] Lehr i. m. 101. lap.
[4] I. m. 41. lap.
[5] L. a 147. lapon!
[6] Magyar irodalmi olvasókönyv és szöveggyűjtemény az általános iskolák 6. osztálya számára. Az 1964. évi, első kiadásban a 161. lapon.

